

سه شنبه، ۱۲ اپریل ۲۰۲۲

داکتر عبدالرحمن زمانی

عملکرد نادر شاه بحیث یک دست نشانده انگلیس ها

(از لابلای اسناد آرشیف انگلستان)

همفریز سفیر سابق انگلستان در دوره امانی، حدود سه ماه قبل از اعلام سلطنت نادر شاه، یک راپور محرمانه از فشرده ارزیابی اش را به هیندرسن در لندن سپرد. وی بعد از تحلیل و ارزیابی اوضاع افغانستان و رویداد هائیکه به اغتشاش علیه رژیم امانی انجامید، به پیش بینی سیر حوادث آینده و تأثیرات سیاسی آن پرداخته نوشت که «از تلاش بریتانیا در دهه گذشته برای دوستی با افراد خشن، رام نشده، اما به طرز عجیبی جذاب، شاید بتوان گفت که «ما سفر نمی کنیم، اما سرک را میسازیم». (اسناد آرشیف انگلستان، قسمت اول گزارش مؤرخ ۱۵ جولای ۱۹۲۹ همفریز به ای هیندرسن)

سفارت انگلیس ها در کابل هم، بعد از تکمیل این پروژه هموار ساختن زمینه و رساندن نادر خان به تاج و تخت، به تاریخ ۱۱ می ۱۹۳۰ دوباره به کار آغاز کرد. سفیر جدید انگلستان در کابل، مکوناچی، راجع به اولین ملاقاتش با نادرشاه نوشت که «هنگام تذکر مناسبات شخصی قبلی ما، او یکبار دیگر از فیصله اش برای دوام مناسبات بسیار نزدیک با بریتانیا یادآوری نموده و گفت که «اگر از حکومت او کدام اقدامی سرزند که باعث شک و تردید حکومت بریتانیا درین رابطه شود، باید فوراً □ به وی اطلاع داده شود.» (اسناد آرشیف انگلستان، تلگراف شماره ۷۰ مؤرخ ۹ ماه می مکوناچی به سفیر انگلستان در کابل به جان سیمون.)

همین سفیر انگلیس در یک تلگرام دیگرش راجع به تقاضای نادرشاه در مخفی نگهداشتن چگونگی مناسباتش با انگلیس ها مینویسد که «وزیر خارجه [فیض محمد خان زکریا - زمانی] دیروز به ملاقات من آمد و مؤکداً درخواست کرد که هیچ مقاله الهام گرفته از منابع رسمی، که نشاندهنده

خرسندی حکومت بریتانیا از روش حکومت نادر خان ، و یا ترک پالیسی امان الله خان و قرار گرفتن تحت نفوذ بریتانیا باشد، نباید در مطبوعات نشر شود» (اسناد آرشیف انگلستان، تلگرام

شماره ۵۰ مؤرخ ۱۷ جون ۱۹۳۰ وزیر مختار انگلیس در کابل ۱۰/۱۳۰۱۰/L/P&S)

پروفسور لودویک آدمک در رابطه با عملکرد نادر خان و رضایت انگلیس ها از برآورده شدن آرزو های شان، بخصوص سکوت و اغماض محمد نادرشاه در مورد مردم آنسوی خط دیورند و پابندی وی در سیاست خارجی اش به خواست های انگلیس ها مینویسد که « سیاست مداران بریتانوی در اروپا و هند رضائیت خاطر خود را، از طرز العمل و ذهنیت زمام داران جدید افغانستان [محمدنادرخان و برادرانش] ابراز داشتند و گفتند: "از همکاری رفیقانه و دوستانه ای که ما از حکومت افغانستان در پیش آمدبامعضله قبایل در سرحدات مشترک مان دیده ایم راضی و قانع هستیم"».

(لودویک آدمک/ ترجمه پوهاند محمد فاضل صاحبزاده (۱۳۷۱) روابط خارجی افغانستان در نیمه

اول قرن بیست، ص ۲۷۸)

به اساس یک راپور سفارت انگلیس در کابل، مردم کابل به دلایل ذیل حکومت آن وقت نادرخان را دست نشانده انگلیس ها میدانستند:

– صدراعظم درین اواخر بعد از مشوره با سفیر انگلیس قرارداد تجارتي با جاپان را امضا نمود.
– حکومت ایران اعلام نموده است که چون حکومت افغان تحت حمایت انگلیس ها میباشد، لذا نمیتواند آنرا بحیث یک کشور شاهی آزاد برسمیت بشناسد. صدراعظم درین رابطه از سفیر انگلیس مشوره خواسته است.

– مسدود کردن مکاتب حربی کابل به اثر احتجاج حکومت انگلستان صورت گرفته است، چون درین مکاتب صاحب منصبانی از کشور های خارجی دیگر استخدام شده بودند. این اشاره به مکاتب عسکری پیاده، سواره و توپچی یی میباشد که در نتیجه فرمان ۲۱ فبروری شاه از بین رفتند و علت آن مشوره کابینه قلمداد شده بود. بنا بر اطلاع سفارت جرمنی دو نفر از صاحب منصبان سابقه اردوی آلمان بنام های شمید Schmid و وان شین Von Schenk درین مکاتب استخدام شده بودند.

(اسناد آرشیف انگلستان، راپور شماره ۴۰ سفارت انگلیس در کابل برای هفته که بتاریخ ۲۸

فبروری ۱۹۳۵ ختم میشد.)

در مورد چگونگی رابطه نادرشاه با انگلیس ها نظریات غازی امان الله خان هم قابل یادآوریست، که در راپور ۹ جولای ۱۹۳۲ ذکر شده و در آرشیف انگلستان موجود است. در پایان این سند ذکر

شده است که «رپور به اساس معلوماتی تهیه شده است که از یک منبع خیلی با اعتماد بدست آمده است». نکات عمده این رپور قرار ذیل اند:

«امان الله خان معتقد است که محمد نادر شاه با حکومت انگلیس یک قرارداد محرمانه بسته است. وی عقیده دارد که مطابق به این قرارداد، محمد نادرخان هیچ تصمیم مهمی را بدون مشوره با سفیر انگلیس در کابل نخواهد گرفت. در بدل این تعهد، انگلیس ها موافقه نموده اند تا سالانه دوصد هزار (۲۰۰۰۰۰) پوند سترلنگ کمک مالی کنند. گفته میشود این قرارداد در لندن توسط سردار شاه ولی خان (برادر کوچک محمد نادرشاه)، که فعلاً در پاریس سفیر است، به امضا رسیده است. عقیده برین است که بدون سفیر، شاه محمود خان، محمد هاشم خان و یکی یا دوفرد از اعضای خانواده، کس دیگری از موجودیت چنین قراردادی اطلاع ندارد. اگر این معلومات درست باشد، فکر میشود که احتمالاً خانم شاولی خان [که خواهر امان الله خان میباشد] این معلومات را به وی رسانده باشد. امان الله خان از قرارداد بین محمد نادرشاه و پادشاه عربستان سعودی ناراحت میباشد. وی معتقد است که هدف این قرارداد مانع شدن از فعالیت وی و هوادارانش در حجاز میباشد، و وی بخاطری که آرزو داشت برای بار دوم به حج برود، از عقد این قرارداد عصبانی میباشد.

امان الله خان معتقد است که الله نواز خان بحیث رابط محمد نادر خان با انگلیس ها کار میکند. وی معتقد است که الله نواز بود که توانست در وقت اغتشاش حبیب الله کلکانی، از حکومت بریتانیا برای استفاده محمد نادر شاه شش لک (۶۰۰۰۰۰) روپیه و مقدار فراوان مهمات را بدست آورد».

(اسناد محرمانه استخبارات انگلیس در آرشیف هند بریتانوی، دوسیه اطلاعات استخباراتی راجع به شاه امان الله خان)

نقش آن وقت سفرای انگلیس در کابل را میتوان به نقشی مقایسه کرد که بعد ها زلمی خلیل زاد، سفیر امریکا برای افغانستان، در دوران زمامداری آقای حامد کرزی در کابل ایفا نمود (بسیاری خلیل زاد را «نایب السلطنه» می خواندند و یکی از وظایفش در این سمت و مقام هم کمک به تثبیت حکومت کرزی بود). طور مثال سفیر انگلیس در یک تلگرامش از رژیم کابل نسبت به قتل و کشتار بیرحمانه اش شکایت نموده و هوشدار میدهد که گوش ندادن هاشم خان به مشوره های او باعث وخامت بیشتر اوضاع خواهد شد. او در تلگرام ۲۲ دسمبر ۱۹۳۳ خود به وزارت خارجه انگلستان مینویسد که «بتاریخ ۱۸ دسمبر هم هفت یا هشت نفر دیگری که برای مدتی زندانی بودند، بشمول دو پسر غلام جیلانی خان [چرخ] و سه نفر از اقارب عبدالخالق، قاتل نادرشاه، اعدام شدند. خبر اعدام و اتهامات وارده بر این افراد بنشر نرسیده است و گمان نمیرود که آنها بصورت عادلانه محاکمه شده باشند.

روش این اعدام ها به استثنای قضیه عبدالخالق عادی بود. عبدالخالق به عساکر سپرده شده و قتل او به شدیدترین بی رحمی صورت گرفته است... با وجود مشوره سفارت ما، این اقدامات اوضاع را خرابتر ساخته، نفرت موجوده مردم از صدراعظم [هاشم خان] را بیشتر خواهد کرد. من اگر هدایت دیگری نباشد، پیشنهاد میکنم که در اولین فرصت به وزرا عقیده شخصی خود را ابراز دارم. زیرا این نوع اعمال سبب عکس العمل شدیدتر بمقابل خود شان شده و ترور های بیشتری صورت خواهد گرفت».

این مناسبات انگلیس ها در دوران اعلیحضرت ظاهر شاه نیز ادامه داشت. مثلاً فریزر - تیتلر، سفیر وقت انگلیس، در تلگرام ۹ سپتمبر ۱۹۳۹ خود از مشوره ها و هدایات پدرانۀ خود به صدراعظم هاشم خان ذکر نموده مینویسد که «راپور های نزاع های خشونت آمیز بین شاه و صدراعظم از یکطرف و شاه محمود خان و دیگران بر سر کنترول قوای هوایی سبب شده است تا ظاهر شاه کنترول قوای هوایی را خود بعهده بگیرد. در نتیجه این فیصله، شاه محمود خان استعفا نمود، اما چون استعفایش قبول نشد، کابل را ظاهراً به بهانه ماهی گیری ترک گفته و عازم سمت شمال کشور شد. من درین رابطه بتاريخ ۷ سپتمبر با صدراعظم بشدت صحبت نموده و به او گفتم که حال وقت نزاع در خانواده که تا حال متحد بود، نبوده و از او خواستم تا اختلافات را از بین ببرد. صدراعظم به موجودیت اختلاف نظر اقرار نموده اما گفت که درین رابطه مبالغه صورت گرفته است. او علاوه کرد که شاه محمود به کابل برمیگردد، اما من تا حال درین باره چیزی نشنیده ام.» سفیر انگلیس در همان تلگرام خود علاوه میکند که «حدود ده روز قبل دو پسر علی احمدجان [شاغاسی]، والی کابل در عهد امان الله خان از کابل گریخته و به تیراه رفته اند تا با خوشحال خان یکجا شده و به نمایندگی از امان الله خان لشکر افریدی ها را آماده سازند. من به صدراعظم اخطار دادم که چند ماه قبل درین رابطه بصورت خاص به او اخطار داده و خواسته بودم که پسران علی احمدخان را تحت نظر داشته باشد و نگذارد که آنها از کابل فرار کنند.»

منابع:

- اسناد آرشیف انگلستان، قسمت اول گزارش مؤرخ ۱۵ جولای ۱۹۲۹ همفریز به ای هیندرسن.
- اسناد آرشیف انگلستان، تلگراف شماره ۷۰ مؤرخ ۹ ماه می مکوناچی به سفیر انگلستان در کابل به جان سیمون.

- اسناد آرشیف انگلستان، تلگرام شماره ۵۰ مؤرخ ۱۷ جون ۱۹۳۰ وزیر مختار انگلیس در کابل (L/P&S/۱۰/۱۳۰۱۰).
- لودویک آدمک/ ترجمه پوهاند محمد فاضل صاحبزاده (۱۳۷۱) روابط خارجی افغانستان در نیمه اول قرن بیست.
- اسناد آرشیف انگلستان، راپور شماره ۴۰ سفارت انگلیس در کابل برای هفته که بتاریخ ۲۸ فیبروری ۱۹۳۵ ختم میشد.
- اسناد محرمانه استخبارات انگلیس در آرشیف هند بریتانوی، دوسیه اطلاعات استخباراتی راجع به شاه امان الله خان.
- اسناد آرشیف انگلستان، تلگرام ۹ سپتمبر ۱۹۳۹ سفیر بریتانیا در کابل.
- اسناد آرشیف انگلستان، تلگرام ۹ سپتمبر ۱۹۳۹ سفیر بریتانیا در کابل.
-

(پایان)